

УЛС ТӨРИЙН РЕАЛИЗМ БА ОЛОН УЛСЫН ХАРИЛЦААН ДАХЬ БАГА УЛСЫН ЖИЖИГ “БОДОЛ”

С.Базарпүрэв

МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн багш, дэд профессор

Түлхүүр үг: Олон улсын харилцаа, улс төрийн реализм, бага, жижиг улсын улс төрийн бодлого, их гүрэн

Олон улсын харилцааны уур амьсгал, чиг хандлага зэргийг тодорхойлон томъёолох нь тухайн улс орны үндэсний эрх ашиг, сонирхолд ямагт нийцэж байдаг билээ. Манай орны хувьд ч гэсэн энэ асуудал нэн чухал байх болно.

Монгол улс олон улсын харилцаанд бие дааж оролцох улс төрийн боломж нээгдэж улс орны хөгжлийг хангах эрх дан ганц өөрт нь ноогдох болсонтой уялдан олон улсын харилцаанд зохистой оролцох улс төрийн бодлого боловсруулах зорилго тулгарч байдаг. Ийм боломж бүрэлдэж, эрхээр хангагдах нь нэг талын асуудал юм. Харин түүнийг үр ашигтай, үндэсний сонирхолд нийцүүлэн зүй зохистой үр дүнд хүргэх нь чухал зорилт болоод байна.

Үүнийг хэрэгжүүлэх ажил нь юуны өмнө олон улсын харилцааны тулгамдсан асуудлыг судлан шинжлэхээс эхлэх учиртай ажээ. Олон улсын харилцаанд баримтлах бодлого, байр суурь, шинжлэх ухааны парадигм, онолтой танилцах нь нэн тэргүүнд хийх ажил болов уу.

Монголын дотоод нийгэм, улс төр, эдийн засгийн нөхцөл байдал эрс өөрчлөгдөж, түүнд гаднаас үзүүлэх олон улсын субъект, хүчин зүйлсийн тоо чанар шинэчлэгдсэн ч олон улсын харилцаанд баримтлагддаг зарчим, байр суурь бага засварлагдсан ажээ.

Олон улсын харилцааны дүр төрхийг тодорхойлон тайлбар өгсөн олон төрлийн номлол байдаг ч улс төрийн реализм, улс төрийн идеализм гэсэн хоёр уламжлалт чиглэл зонхилдог хэвээр байна.

Олон улсын харилцаа хэмээх улс төрийн тавцанд их гүрэн ноёрхож, давамгайлна гэсэн ерөнхий байр суурийг улс төрийн реалистууд баримталдаг. Улс төрийн идеалистууд олон улсын харилцааг ёс зүйгээр шударга, эрх зүйн үндэстэй зохицуулж болно гэж үздэг. Хэдийгээр ийм хоёр өөр тайлбар байдаг ч аль аль нь олон улсын харилцаанд оршиж буй үндэсний гэх ашиг сонирхлын зөрчил, олон улсын нийгэм-эдийн засаг, соёлын асуудлыг шийдвэрлэх, олон улсын ба үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, олон улсын зөрчил, мөргөлдөөнийг зохицуулах, дайныг зогсоох арга зам, хэлбэрийг олж тогтоох зэрэг тулгамдсан асуудлыг зохицуулах гэсэн өөрийн удирдамжаа боловсруулж, санал болгон хэрэгжүүлэх гэж бодит хүч чармайлт тавьдаг байна.

Хүн төрлхөтний эрт үеэс эдүүгээ хүртэл олон улсын харилцаан дахь улс төрийн бодлогыг их гүрэн (эзэнт гүрэн) эсхүл их гүрнээс бүрдсэн холбоод тодорхойлж байв. Тэд өөрсдийн эрх ашгийг урьтал болгож, олон улсын харилцаанд мөрдөгдөх журмыг тогтоож, улс төрийн мөргөлдөөнийг цэрэг зэвсгийн хүчээр шийдвэрлэж, бусад орны дотоод хэрэгт хөндлөнгөөс оролцон бага буурай улс оронд өөрийн бодлогоо тулгаж, бага улсуудын хооронд гарсан маргааныг шүүх ажил эрхэлж байв.

Дэлхийн нөөцийг хувиарлах, дэлхийн үнийн бодлогыг тогтоох, нөлөө үзүүлэх салбарыг тодорхойлох асуудлыг шийдвэрлэхэд хүчирхэг гүрнүүд

хяналт тавьдаг. Нэг улс нөгөө орны үйл ажиллагааг хянах нь олон улсын харилцааны чухал зарчим билээ. Үүнтэй уялдан дэлхийн улс төрийн бодлогыг судлан шинжлэх парадигмын дунд реализм давамгайлал байр суурь эзэлдэг. Бага улсууд ч гэсэн эдийн засгийн болон үндэсний тусгаар тогтнолын төлөө байнга тэмцэж, улс төрийн холбоо, нэгдэлд багтаж, их гүрнүүдийн ашиг сонирхлын зөрчил мөргөлдөөн дээр тоглолт хийх бодлого баримталдаг байна.

Улс төрийн реализм нь олон улсын харилцаанд тайлбар өгсөн их эртний чиг хандлага юм. Фукидид, Макиавелли, Гоббс зэрэг сэтгэгчдийн бүтээлд улс төрийн реализм боловсрогдон агуулга нь томъёлогдсон байдаг.

Хүч хэрэглэх утга учир шалтгааныг үндэслэн түүнийг цагаатгахын тулд үнэмшилтэй тайлбар-тайлал хийхийг эртнээс ойлгож анхаарч байсныг улс төрийн реализмын түүхээс харж болно.

Улс төрийн реализм шинжлэх ухааны онол гэхээсээ илүү философийн байр суурь хэмээн ойлгох хэрэгтэй гэж америкийн судлаач Р.Гилпин тэмдэглэсэн байдаг. Тиймээс түүнд эмпирик шинжилгээ хийх боломжгүй бөгөөд үнэн худлыг нь тогтоох нөхцөлгүй юм гэжээ. Гэсэн хэдий ч олон улсын улс төрийн бодлогод реализм том байр суурь эзэлж, түүнийг тодорхойлоход голлох үүрэг гүйцэтгэдэг билээ. Улс төр, эдийн засгийн тусгаар тогтнолд заналхийлж болох бодит болон болзошгүй аюулд ямагт бэлэн байх шаардлагатайг Р.Гилпин сануулсан байдаг. (Gilpin R. A realist perspective on international governance // *Governing Globalization: Power, Authority and Global Governance* / D. Held, A. McGrew (eds.). Polity Press, 2002. P. 237)

Олон улсын харилцаанд оролцогч юуны өмнө үндэсний ашиг сонирхлыг урьтал болгодог тул бусдад найдах нь бага. Тийм учир “өөрөө өөртөө тусал” гэсэн зарчмыг улс орон олон улсын системд баримтлах ёстой гэж судлаач К.Уолц үзжээ. (Waltz K. *Theory of International Politics*. 1st ed. McGraw-Hill, Inc. 1979. P. 134)

Экспанс хийх бодол тусгаар улсуудад ямагт байдаг ч түүнийг хэрэгжүүлэх чадалтай улс цөөн ажээ.

Их гүрний экспанс хийх зорилго нь тодорхой шалтгаантай байдаг. Юуны өмнө өөрийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх зорилттой холбоотой юм. (Schwarzenberger G. *Power Politics*. P. 79-83.) Түүхийн эдийн эх сурвалж олж авч, зах зээлд дангаараа ноёрхох, стратегийн ач холбогдол бүхий орон зайд хяналт тавих сонирхолдоо хөтлөгдөн их гүрэн хүч хэрэглэн түрэмгийлэл хийдэг.

Английн эрдэмтэн Г.Шварценбергер олон улсын харилцаанд хүч чухал гэдгийг хүлээн зөвшөөрдөг ч тээвэр, холбоо, эдийн засаг-санхүүгийн хамтын ажиллагааны салбарт олон улсын эрх зүй өгөөжтэй “ажиллаж” болно хэмээн үзээд, олон улсын хууль нь ашигтай гэж үзвэл ямар ч хүчтэй улс орон “дүрмээр” тоглодог гэсэн дүгнэлт хийсэн байна. Тусгаар улс нь өөрөө өөрчлөгдөн олон улсын харилцаанд дахь анарх тогтолцоог хууль, нийтлэг үнэт зүйлд захирагдсан нийгэмлэг болгон хувиргаж болно гэжээ.

Тусгаар улс нь олон улсын нийгэмлэгт ач холбогдолтой, нэн чухал үүрэгтэй олон улсын харилцаанд оролцдог хэмээн Г.Шварценбергер тэмдэглэсэн байдаг (Schwarzenberger G. *Power Politics*. P. 52-53.). Олон улсын харилцааны оролцогчийн хувьд төр улс нь өөрийн нийгмийг бүхэлд нь төлөөлдөг онцлогтой. Төр нь легитимт бүрэн эрхтэйгээр олон улсын харилцаанд оролцож дайн зарлах, гэрээ байгуулах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг цорын ганц байгууллага тул олон улсын тавцан дахь төр улсуудын хоорондын харилцаа нь нэн ач холбогдолтойд тооцогддог. Тусгаар улс нь олон улсын харилцаанд харилцан адилгүй оролцож, түүнд нөлөөлдөг.

Эдийн засаг, цэрэг зэвсгийн хүчин чадал, байгалийн болон ажлын хүчний нөөц, шинжлэх ухаан, техник-технологийн хөгжлийн төвшин, нийгмийн тогтвортой байдал зэрэг нь улс орны олон улсын харилцаанд өрсөлдөх чадварыг тодорхойлдог хүчин зүйл болдог.

Орчин үед бага улс ч гэсэн олон улсын харилцаанд нэн идэвхтэй оролцох болсон байна. Дэлхийд олон орон байдгийн дийлэнх нь жижиг улс юм.

Олон улсын харилцаанд улс орон өөрийгөө багтаан эзлэх байр сууриа зохистой тодорхойлох, үндэсний үзэл, ашиг сонирхлоо хэрэгжүүлэх гэсэн улс төрийн бодлого, үйл ажиллагаа нь дэлхийн улс төрийн уур амьсгалыг тогтоох чухал хүчин зүйл болдог. Олон улсын харилцаанд өрнөж буй үйл явц нь жижиг улсын төр засгийн тэргүүн, тухайн орны олон улсын харилцааг судладаг шинжээчдийн анхаарлыг зүй ёсоор татдаг байна.

Олон улсын тавцанд гарч байгаа үзэгдэл, зүй тогтол зэргийг зүй зохистой таньж мэдэхгүй тохиолдолд тухайн орон өөрийн байр суурийг ойлгон тодорхойлж чадахгүй юм. Олон улсын харилцаа нь хэзээ ч тэгш эрхтэй оролцогчоос бүрдэхгүй гэдгийг хүмүүний түүх гэрчилсэн болно. Хэн хүчтэй нь өөрийн сонирхлыг тулган хүлээлгэж, бусад жижиг улс нь дасан зохицох ажил эрхэлдэг. Тодорхой нөхцөл байдалд гаднаас ямар хатуу хэмжээ хязгаар, хүрээ тогтоож байгааг тодорхойлон өөрийн тоглолтын эрх чөлөөт байдал, идэвхийг тогтоож, олон улсын харилцаанд ямар үүрэгтэй оролцох вэ гэсэн асуудал хурцаар тавигддаг. Их гүрний сонирхлыг “зохицуулах” арга замаар өөрийн аюулгүй байдлыг хангах шаардлага жижиг улсын өмнө байнга тавигдаж байдаг.

Жижиг улсын талаар нэгдсэн ойлголт байдаггүй. Газар нутгийн хэмжээ, хүн амын тоо болон бусад үзүүлэлтээр жижиг улсыг ангилах хандлага байдаг. Хэт бага нутагтай жижиг орон байхад хүн ам цөөтэй өргөн газар нутагтай улс байх жишээтэй тул жижиг улсуудыг хэмжиж шалгуур тогтоох нь боломж багатай юм.

Улс гүрний эдийн засаг, цэрэг зэвсгийн хүч, нөөцийн хэмжээ нь олон улсын харилцаанд үзүүлэх нөлөө бүхий жинтэй хүчин зүйл болдог нь өнөөдөр ч хэвээр байна. Үүний зэрэгцээ дэлхийн улс төрийн бодлогын хүрээнд жижиг төр улсууд олон улсын харилцаанд онцгой байр суурь эзэлдгийг харгалзан үзэх болжээ. Их гүрний зүгээс түүнд тавих анхаарал, сонирхол нэмэгдсэн гэж үзэж болно.

Бага, жижиг орны талаар судалгаа хийгдсэн байдаг ч улс төржсөн нөхцөлд жижиг улс өөрийгөө авч явах чадвар, олон улсын улс төр, эдийн засгийн системд түүний эзлэх орон зай, гүйцэтгэх үүрэг, төрт ёсний төлөвших үйл явц зэрэг асуудлыг эдгээр улсад идэвхтэй шинжлэн судлах болсон.

Америкийн эрдэмтэн Николас Спайкмен жижиг улс нь хүчтэй дарамтны бүсэд үүссэн хоосон зай гэжээ. Өөрөө хүчин чадалтайдаа бус зүгээр л түүний газар нутаг хэнд ч хэрэггүй учир тэрээр оршин тогтнож байгаа юм. Мөн жийрэг улсын хувьд ч гэдэг юм уу, эсхүл тэнцвэржилтийн системд тодорхой элемент болж, хүчтэй орны эрх ашигт нийцсэн тохиолдолд жижиг улс оршин байх боломжтой гэж тэрээр үзжээ. Хүчний тэнцвэржилт алга болсноор жижиг улс үгүй болдог хэмээн дүгэнсэн байдаг. (N.J.Spykman, цитировано по: Amy Vanderbosch, *The Small States in International Politics and Organization*, *The Journal of Politics*, 26, 1964, pp.294-295)

Жижиг улс нь дэлхийн болон бүс нутгийн хэмжээнд улс төрийн хүсэл бодлоо хэрэгжүүлэх, хүчний бодлогоор үндэсний сонирхлоо хамгаалах чадваргүй орон хэмээн голландын эрдэмтэн Л.Жаке тодорхойлсон байна. (L.G.M.Jaquet, *The Role of Small States Within Alliance Systems*, in A.Schou and

A.O. Brundtland (eds.), *Small States in International Relations*, Stockholm, Almquist and Wiksell, 1971, p.58)

Цөөн хүн амтай, бага газар нутагтай орныг жижиг улс гэж үзэхээс гадна мөн дэлхийн үйл ажиллагааны гадна байгаа аливаа улс орныг хэлнэ хэмээн Х.Голдхаммер тэмдэглэсэн байдаг. (H.Goldhammer, *The Foreign Powers in Latin America*, Princeton, Princeton University Press, 1972, p.237)

Өөрт байгаа боломжийг ашиглан аюулгүй байдлаа хангах чадваргүй гэдгээ ойлгож улмаар бусад орон, институт, үйл явц, үзэгдэлд тулгуурлан жижиг улс ашиг сонирхлоо хангах учиртай хэмээн Р.Ротстайн тэмдэглэсэн байдаг. Өөрийн хүчгүйдэлтийг ойлгож буй жижиг улсын “зовлонг” бусад улс орон хуваалцах ёстой гэжээ. (R.Rothstein, *Alliances and Small Powers*, Columbia University Press, New York, 1968, p.29)

Дээрх үнэлгээнд тулгуурлан үндэсний сонирхлоо өөрийн хүчээр хангах чадваргүй, цэрэг улс төрийн хувьд дорой орныг жижиг улс хэмээн тодорхойлж болно.

Өмнө нь дурьдсан үзүүлэлт нь жижиг улсыг тодорхойлоход тодорхой ач холбогдолтой ч түүнийг бүрэн илэрхийлэхгүй юм. Улс орон жижиг ч төр улсын хувьд тогтвортой хүчтэй бат бэх байж болох жишээг Швец, Норвег, Австри, Сингапур харуулж байна. Гэтэл цэрэг-эдийн засгийн хүчтэй улс орон төр улсын хувьд сул дорой асуудалтай байдаг тал ч бий. Тиймээс том, жижиг гэлтгүй улс орны дотоод эдийн засгийн хүчин чадал сул, улс төрийн бодлого тодорхой бус, нийгмийн задралтай, хүчтэй-тогтвортой төрийн байгууллаагүй, үндэсний үзэл санаа төлөвшөөгүй тохиолдолд улс орны өмнө хүндрэлтэй асуудал тулгарч түүнийг шийдвэрлэх зорилт тавигддаг.

НҮБ мэт олон улсын байгууллага үүсээгүй үед либерал ардчилсан дэглэм цөөн байсан ба жижиг улс орон нь хүчтэй гүрний “хоол” болж, тэдний дарамт шахалтанд оршин байсан билээ. Орчин цагт ийм байдал өөрчлөгдөж, нөхцөл сайжирсан ч өөрийн хөгжлийг хангаж чадах жижиг орны тоо нэмэгдээгүй байгааг тэмдэглэх нь зүтэй. Нэгдсэн иргэний нийгэм байгуулаагүй, иргэдийнхээ язгуур эрхийг хамгаалж чаддаггүй, тэдгээрийн нэн тэргүүний хэрэгцээг хангах чадваргүй улс өнөөдөр олон улсын нийгэмлэгт олон байна.

Эдгээр жижиг орон нь улс төрийн тусгаар тогтнолоо олж, зөвхөн олон улсын нийгэмлэг, НҮБ баталгаажсан учир оршин тогтнож байгаа ажээ. Бие дааж хөгжих нөөцгүй, засгийн газар нь иргэний засаглалын энгийн үүргээ гүйцэтгэж чадахгүй (иргэдийн гар дээр байгаа зэвсгийг хурааж авч чадахгүй байх, татварын системийг бүрэн ажиллуулахгүй байх, энгийн дэг журам тогтоох чадваргүй, хууль журам байгаа ч тэр нь мөрдөгддөггүй) байгаа учир энэ хариуцлага гадны хүчинд шилжиж хамтын гэрээгээр шийдвэрлэгдэх нөхцөл үүсдэг. Нөлөө үзүүлж ашиг гаргах гэсэн тэмцлийн үр дүн болж гадаад их гүрний мэдэлд ордог ч явдал бий.

Их гүрэн неореализмын парадигм дээр тулгуурлан хүмүүнлэгийн түрэмгийлэл хийж, эдийн засгийн хориг тавьж, ардчилсан институтийг тулган “дэвшүүлж”, янз бүрийн бүс нутагт хүний эрх, эрх чөлөөний салбарт өөрийн олон улсын хэмжүүрийг тогтоож жижиг орны дотоод хэрэгт оролцох улс төрийн үйл явц хэвийн үзэгдэл болсон байна.

Мэргэжлийн эх сурвалжид ийм орныг квази улс гэж тодорхойлсон байдаг. Жижиг орны талаарх формал тайлбар нь бодит байдлаас хол зөрдөг.

Олон улсын харилцааны нөлөө бүхий парадигм болох улс төрийн реализм, неореализм нь жижиг орны үүрэг, байр суурийг тусгайлан онолын боловсруулалт хийгээгүй байна. Геополитикийн аспектийн хүрээнд жижиг улсыг

огт үгүйсгэлгүй, олон улсын харилцааны гол оролцогч оронд хавсруулан доогуур үнэлдэг хандлага ажиглагддаг.

Бага улсын оршин тогтнож, идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулах нь тухайн орны газар зүй, улс төр, эдийн засгийн хүчин зүйлээр нөхцөлддөг байна. Мөн хүчтэй улс орон бага улсыг байлгах сонирхолтой байдаг. Глобал болон бүс нутгийн төвшинд хүчний харьцааг тогтооход бага улс хувь нэмэр оруулдаг чухал үүрэгтэй.

“Хүйтэн дайн” төгсгөл болж, социалист систем задарч олон тооны тусгаар тогтносон бага улс олон улсын тавцанд гарч ирснээр тэднийг тооцож улс төрийн бодлогоо боловсруулах ач холбогдол улам өссөж байна. Үүнийг их гүрнүүд хүлээн зөвшөөрч улмаар олон улсын харилцаа либералчлагдсан болно.

Тусгаар тогтносон төр улс үүсэх нөхцөл, байдал олон янз байдаг. Дийлэнх тохиолдолд шинэ улс орон бүрэлдэн төрөх нөхцөл нь туйлын улс төржсөн шинжтэй байдаг төдийгүй ихэнхдээ хэт популизм дээр суурилсан байв.

ОХУ хэмээх их гүрний эрхшээлд өөрийн гэсэн улс төрийн бодлого баримтлах эрхгүй оршин тогтнож байсан бага улс нь нэгэн цагт улс төрийн эрх чөлөөтэй болж тусгаар тогтнон, туурга тусдаа бие даах болсон ч “нялхсын” өвчинд нэрвэгдэж, өөрийгөө авч явах бодит хүндрэлтэй тулгаран тодорхой субъектив хүчин зүйлээр хавсруулан бэрхшээл туулан урагшлах болсон байна. Эдгээр орнууд нийгэм-эдийн засгийн хүндрэлтэй тулгарч, шинэ улс төрийн системийг бүрдүүлж, төрт ёсны соёл төлөвшүүлэх үйл ажиллагааны зэрэгцээ нэн нарийн төвөгтэй улс төр, нийгэм, эдийн засгийн механизмыг бүтээж, газар зүй-гео улс төрийн бодит байдлыг таньж, улс төрийн бодлогоо тодорхойлох шаардлага төрийн эрх мэдэл эзэмшигчдийн өмнө тулгараад байна.

Бага улсын гадаад бодлого, үндэсний сонирхол зэрэг нь бүс нутгийн шинжтэй ба тухайн нутагт бодит үр дүнтэй, ашигтай үйл ажиллагаа явуулах боломжтой. Тив дамнан зорилгоо гүйцэлдүүлэх нь их гүрний төрийн сонирхол, ашигт нийцсэн тохиолдолд яригдах асуудал юм.

Их гүрний сонирхол, анхаарал төвлөрсөн, соёл иргэншлийн зааг дээр болон глобал улс төр, эдийн засгийн асуудал зангилагдсан орон зайд нутагтай бага улсын ач холбогдол өсөн нэмэгдэх чиг хандлагатай байдаг. ОХУ, БНХАУ зэрэг хүчирхэг хөрш гүрэнтэй хил залгаа Монгол улсын хувьд улс төрийн систем, эдийн засгийн хүчин чадал зэрэг үзүүлэлт нь бусад “жирийн” орноос нэн өөр утга агуулдаг онцлогтой ажээ.

Хүчирхэг хөрштэй байх нь бага улсад гадаад улс төрийн сонголт хийх боломж тун хомс юм. Хүчирхэг гүрний “нөлөөнд” орж сонирхлыг нь татах хариуцлагатай улс төрийн бодлого бага улсад байдаг. Үүнийг хэрэгжүүлснээр бага улсад нийгэм-эдийн засгийн ашиг хонжоотой төдийгүй мөн улс төр, үндэсний аюулгүй байдлыг хангаж, улс орны тусгаар тогтнолын баталгаа болдог байна.

“Тоглоомын дүрмийг” их гүрэн өөрөө тогтоож, бусдын үйлдэлд зохистой хариу өгч улс төрийн бодлого зохицуулан тохиргоо хийж байдаг ажээ. “Нөлөө үзүүлэх хүрээгээ” хүчирхэг орон харьцангуй тайван тохинуулах сонирхолтой байдаг ч хүч хэрэглэн дарамт үзүүлэх зэрэг “бохир” аргыг ч ашиглахаас буцдаггүй билээ.

Глобал болон бүс нутгийн интеграцлах үйл явц эрчимтэй явагдаж байгаа өнөө үед дэлхийн улс орнууд олон улсын харилцаанд унитар бус оролцогч болж хувирсныг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй болов уу. Үүнтэй уялдан чадвартай эдийн засагтай, тусгаар тогтносон төр улсыг бүтээх бодит, зүй зохистой чиг хандлага бол хөрш зэргэлдээ улс оронтой бүх талаар ойртон нягтрах, ашигтай түншлэх явдал юм. Ялангуяа хуучин холбоо, харилцаагаа сэргээх нь тун ач холбогдолтой ажээ.

Олон талт гадаад бодлого баримталж, бага орон аюулгүй байдлаа бэхжүүлэх тогтолцоонд (системд) аль болох олон орныг оролцуулах нь бага орны үйл ажиллагааны нэг чухал чиглэл болдог. Олон улсын харилцааг дэлхий нийтээр хүлээн зөвшөөрүүлэх, олон улсын эрх зүйн системийг цаашид хөгжүүлэх үйл ажиллагааг бага улс нь бүх талаар дэмжих нь түүнийг өөрийнх нь хөгжилд нэмэртэй төдийгүй гадаад гүрний эрхшээлд орохгүй байх боломжийг нээдэг байна.

“Сайн удирдлага” тогтоох нь дотоод тогтвортой байдлыг бүрдүүлэн, их гүрэн бага орны дотоод хэрэгт хүмүүнлэгийн экспанс болон шууд түрэмгийлэл зэрэг ил, далд оролцох аюулыг багасгаж байдаг. Хүн төрөлхтний үнэт зүйлсийг эрхэмлэж, хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн, тогтвортой хөгжлийн бодлогыг баримтлах нь бага орны улс төрийн бодлогын нэн чухал зарчим, байр суурь юм.

Резюме

Малые страны вынуждены обеспечивать свою безопасность не балансом сил, а балансированием интересов великих держав, которые определяют характер стратегического поля, в котором находится данная малая страна. Малые страны должны всемерно поддерживать дальнейшее развитие системы международного права и легитимизации международных отношений, что усиливает легитимность их существования и выступает гарантией безопасности малых стран. Одним из важнейших направлений политики малых стран является установление "хорошего правления" (good governance) в своих странах, что уменьшает опасность внутренней нестабильности и устраняет возможность для великих держав вмешиваться во внутренние дела малых стран. Нужно принятие общечеловеческих ценностей, соблюдение прав человека, стратегии устойчивого развития являются важными моментами стратегической политики малых стран.